

azokat a föltételeket, amelyek indokolták a sikereket és sikertelenségeket. Másrészt a szerző szemmelláthatólag teljes tájékozottsággal mozog az elméleti hadtudomány és a gyakorlati katonai élet területén s ezért képes arra, hogy szakszerű elemzésekben, plasztikus bemutatásokban, sok új eredmény-nyel tárja az olvasó elé Zrínyi harcait, katonai írásait, terveit. Perjés kötetére teljes egészében ez a hadtörténelmi érdeklődés nyomja rá a bélyeget. Tulajdonképpen nem is annyira Zrínyi-életrajz, mint inkább Zrínyinek a hadvezérnek, a katonának, a hadtudományi írónak bemutatása. Hogy a statisztika nyelvén beszéljünk mi is: a munka 60%-a a hadtörténelmi rész (ennek kétharmada Zrínyivel, egyharmada a kor általános és magyar hadtörténelmi kérdéseivel foglalkozik). Ha ehhez még hozzávesszük azt, hogy részletesen elemzi a kor mezőgazdasági, társadalmi, közigazgatási, politikai problémáit s ezekre alapozva még aránylag bővebben szól a politikus Zrínyiről, akkor érthető, hogy a költőre csak a terjedelem 2%-a jut, egyéniségére, filozófiájára, világnézetére, műveltségére együtt ugyanennyi. Ami tehát a hadtörténelmi és a főleg ennek aláfestésére szolgáló statisztikai-politikai ismeretek közlésén túl van, az csak néhány vonással fölrajzolt vázlat, főleg természetesen Klaniczay Zrínyi-kötete alapján. (Sajnálatos, hogy valószínűleg a kézirat lassú kiadói átfutási ideje miatt, nem az egy évvel előbb megjelent második, átdolgozott kiadást, hanem a tíz évvel korábbi első kiadást használta.) Ezt az egyoldalúan hadtörténelmi beállítottságot talán lehetne hibának felróni, mégis inkább az a nézetünk, hogy Perjés munkájának éppen ez az értéke. Egy évvel Klaniczay Zrínyi-monográfiájának megjelenése után nem sok értelme lett volna egy másik hasonló jellegű monográfiának, így viszont éppen a maga egyoldalúságával hoz új értékeket a tudomány számára. Legfőleg az lehet hiányolni, hogy a szerző nem törekedett eléggé Zrínyi egyéniségének eleven, életszerű bemutatására legalább azzal, hogy lényegesen több eredeti (és fordított) szöveget közölt volna Zrínyi utolsó két-három évi leveleiből, ezekből a megrendítően lírai dokumentumokból és egyben részletes katonai beszámolókból. Egyáltalán van valami mozaikszerűség az egész munkában. Mintha valaki egy cél elérését mindig új és új kiindulópontból kezdené meg, hol a mezőgazdaság és jobbágyság, hol a közigazgatás, hol a politika, hol a hadszervezet stb. oldaláról s az olvasó mindig újra kizökken a történelem menetéből. Mivel a szerző úgyis azt hangsúlyozza az előszóban, hogy Zrínyi és kora történetét akarta megírni, jobb lett volna ha előbb szorosabb összefüggésben, nagyobb keretben foglalja össze a kor problémáit és így fölverteze

indítja el az olvasót Zrínyi élete felé, mint a mostani kissé szaggatott szerkezetben. Van még egy konstrukciós hibája a munkának, ez pedig az, hogy a szöveg a könyv vége felé aránytalanul rövidevé válik. Mintha a szerző kénytelen lett volna egy hosszabb időre és nagyobb terjedeleme szabott részt néhány óra alatt, néhány oldalon befejezni. Érthetetlen ugyanis, hogy míg korábbi részekben Zrínyinek egy-egy tervéről, vállalkozásáról milyen részletes elemzést kapunk, addig az egyik legproblematisabb eseményről, Zrínyi-Újvár elestéről és lerombolásáról alig néhány sort ír. Ugyancsak mostoha elbánásban részesültek a jegyzetek. Mert ha csak az volt a szerző célja, hogy néhány legfontosabb munkára fölhívja a figyelmét azoknak, akik egyes kérdésekben kissé részletesebb tájékozódásra kíváncsiak, akkor sok a fölösleges benne (pl. Markó Árpád Zrínyi Miklós levelei mind benne vannak a Zrínyi Miklós összes művei kiadványban. A *Háború és béké*-re való utalás miatt fölösleges közölni, hogy melyik magyar fordítást használta, fölöslegesek a XVIII. századi mezőgazdaságtörténelmi munkákra való utalások stb.). Ha viszont megállapításainak forrászerű bizonyítékait akarta adni, akkor túlságosan kevés és elnagyolt az irodalom. (Pl. a Zrínyi M. összes művei 1958-i kiadása óta megjelent elég sok forrásközlésből semmi sincs.) A török birodalom történetéről is bizonyára lehetett volna Zinkeisennek több mint százéves munkáján kívül újabbakat is használni. Nem sok haszna van az olyan utalásnak, mint: „A gabonaadó: Corpus Iuris”, vagy „Káldi—Nagy Gy.: A török birodalom helyzete a XVII. században. Kézirat.” (De hol van ez a kézirat?) Hibák ezek, de inkább csak formahibák. Ami viszont érték Perjés munkájában, az maradandó érték. Lehet, hogy a hadtörténelmi kritika nem mindenben fogja elfogadni megállapításait — ezen a téren a recenzens nem érzi magát hivatottnak a hozzászólásra —, de az kétségtelen, hogy módszerében és objektív szemléletében olyan új eredményeket hozott, amelyeket a későbbi kutatásnak mindig figyelembe kell vennie.

Csapodi Csaba

M. Császár Edit: Molnár György, a rendező.
Bp. 1964. Színháztudományi Intézet — Országos Színháztörténelmi Múzeum. 152 l. (Színháztörténelmi Könyvtár, 16.)

Sok könyv, füzet, cikk foglalkozik manapság a régi színi világgal, színészekkel, rendezőkkel, színházi emberekkel. Feltűnő azonban az érdeklődés egyoldalúsága; többnyire az alig múltnak, a félmúltnak, legfeljebb az

utolsó évszázadnak szól. Valami kispolgári sznobos, bennfentes, lelkendező, szakszerűtlen magatartás és modor árnyékolja e studiumok nagyrészét. M. Császár Edit kis füzeté nem osztozik velük sem tárgyválasztásban, sem modorban. Hősének, Molnár Györgynek tehetsége s fejlődéstörténeti szerepe egyaránt jelentős; jelentősebb, mint a századforduló s a századelő Pestjének sok, mostanában agyonreklámozott és jubilált színészeé, színházi emberéé. Az irodalomtörténetírást is közelebről érdeklí Molnár tevékenységének rajza. Sok vita folyt irodalmi lapokban is egykor, kísérletei körül. Arany folyóiratai, Gyulai, Salamon Ferenc, Arany László gáncsolták, dicsérték, adtak tanácsokat neki. Érthető; oly műfaji változat körül folytak próbálkozásai, amelyek, érezték, nagy befolyással lehetnek, s lettek is a legszélesebb néző rétegek, a kevésbé képzett közönség, a városi „nép” ízlésére.

A kis füzet többet ad, mint amennyit a címben ígér. Molnár tevékenységét oly széles, alaposan megrajzolt színház-történeti háttér elé vázolja föl, hogy nem csak a címfigura iránt érdeklődő, hanem a századközép rendezés-technikájának és elveinek kutatója is nagy haszonnal forgathatja. S a háttér anyaga jórészt saját kutatásra alapszik, s ahol nem, a célszerű, ügyes koncentráció ott is érdeme. S érdeme a munkának, füzettársai többségével szemben, tudományosan egzakt, szakszerű, de szakszargontól s népszerűsítéstől egyaránt ment, biztos, jól olvasható előadásmódora. Az érdekes háttér azonban néha el is nyeli a figurát; így pl. rendezői tanultságának érvényesülése mellett szívesen vettünk volna többet rendezői egyéniségének érvényesüléséről; irodalmi műveltségének, szellemi egyéniségének közrehatásáról. S arról is, milyen volt tevékenységének visszhangja, a szorosabban vett szakembereken és a közönségen túl, az irodalmi világban. Am így is, ezek nélkül is a sorozat egyik kiváló, valóban sokat nyújtó darabja ez a füzet.

Németh G. Béla

Csathó Kálmán: Író-társak között. Irodalmi és színházi emlékek. Bp. 1965. Szépirodalmi K. 382 l.

Csathót, az író-társ Schöpfung Aladár jellemzi legáltalában 1937-ben megjelent irodalomtörténetében: „... Herczeg Ferenc tintájába mártotta tollát, a hangja derűs, maliciája valamivel élesebb, atyafiságosan kedélyes úri alakjaival szemben. . . nem gondolkodóba akar ejteni, hanem szórakoztatni. . . Pikanteriája szabadabb szájú, mint elődeié, ahogy szabadabb szájú lett a társalgási stílus is. Magatartása az okos, elmés úriemberé, aki jókedvűen elmulattatja társaságát, kissé rossz-

májú, de ártalmatlan történeteivel.” Bár Csathó majd három évtizeddel később hunyt csak el, ez az 1937-ben megfogalmazott jellemzés máig is helytálló, kiegészítésre se igen szorul.

Tavaly megjelent posztumusz kötetét pályatársai emlékének szentelte a két éve elhunyt író. Könyvének lapjain Gyulai Pál, Léway József, Kiss József, Ágay Adolf, Herczeg Ferenc, Tömörkény István, Krúdy Gyula, Molnár Ferenc, Mórlicz Zsigmond és Surányi Miklós alakját villantja fel személyes emlékek, epizódok és anekdoták alapján. A holtaknak kegyeletképpen, magának az emlékezés édes-bús kedvteléséért, olvasóinak pedig szórakoztatásul. Értékelni nem kíván, csak megjeleníteni. Hangja a régi, emlékeit is abban a kedélyesen csevegő, olykor maliciózus és enyhén pikáns modorban adja elő, ahogyan annak idején regénynek és elbeszélésnek szánt könnyed történeteit. S ugyanúgy kikerüli a gondolkoztató kérdéseket, mint amazokban. Csathó az irodalmat is az anekdotá szintjén látta, akárcsak az életet. „Elmés és okos” megjegyzései akadnak, de mélyrevilágító, lényeglátó gondolatai nincsenek. Még azokról sem, akiket pedig hosszú időn át közeli barátként ismert. Az egész kötetben érződik az az intellektuális problémátlanság és lustaság, amely az ő és mestere világát jellemezte.

Mindezt tényként emlitem, s nem hiányként rovom fel. Többet, mást nemigen lehetett remélni az írótól, nem lehetett várni, hogy éppen nyolcvan éves korában változtasson írói szemléletén és gyakorlatán. Könyvét annak kell felfogni, aminek készült. Túl sok újat nem mond el benne koráról, sem az írókról, legfeljebb néhány érdekes adatot közöl. Megtudjuk például, hogy két évig Mórlicz Zsigmond padtársa volt a debreceni kollégiumban, s hajdani diáktársa később róla muntázta *Légy jó mindhalálig* című regényének egyik alakját (hogy pontosan melyiket, nem árulja el Csathó; a jelek szerint Orczyt). A Mórlicz-dramák színpadi bemutatásáról és előkészületeiről szóló tudósításai is figyelmet érdemelnek. Íróilag a Molnár Ferencről szóló portréa kötet legelevenebb fejezete; hősének szílllemessége szinte magával ragadja Csathó tokát.

Az inkább kuriózum-, mint becses dokumentumértéket jelentő kötetet néhány kisse b színészportré egészíti ki.

Tálas István

Kovalovszky Miklós: Egy Ady-vers világa. Új, tavaszi sereg-szemle. Bp. 1965. Magyar Nyelvtudományi Társaság. 76 l. (A Magyar Nyelvtudományi Társaság kiadványai. 111.sz)

Kovalovszky tanulmányában az érett Ady forrádalmi írájának egyik legnagyobb igényű s legbonyolultabb darabjának elemzésére vál-